

ВИДИ ТА ОКРЕМІ ОСОБЛИВОСТІ ВЧИНЕННЯ ПОЗИЧАЛЬНИКАМИ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ КРЕДИТУВАННЯ

TYPES AND SEPARATE FEATURES OF FULFILMENT BY BORROWERS OF CREDIT CRIMES

Красницький І.В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
начальник факультету з підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної міліції
Львівського державного університету внутрішніх справ

Старостенко О.В.,
помічник судді
Господарського суду Львівської області

На основі вивчення матеріалів практики виділено основні види злочинів у сфері кредитування, що вчиняються позичальниками. Проаналізовано особливості вчинення таких злочинів за ознакою кількості суб'єктів. Виділено типові способи вчинення таких злочинів одноособово та у складі групи.

Ключові слова: позичальник, кредитний злочин, шахрайство з фінансовими ресурсами, підроблення документів.

На основании изучения материалов практики выделены основные виды преступлений в сфере кредитования, совершаемые заемщиками. Проанализированы особенности совершения таких преступлений по признаку количества субъектов. Выделены типичные способы совершения таких преступлений единолично и в составе группы.

Ключевые слова: заемщик, кредитное преступление, мошенничество с финансовыми ресурсами, подделка документов.

On the basis of studying of materials of practice it is allocated principal views of crimes in the crediting sphere, made by borrowers. Features of fulfillment of such crimes on the basis of quantity of subjects are analyzed. Typical ways of fulfillment of such crimes individually and as a part of group are allocated.

Key words: borrower, credit crime, swindle with financial resources, forging of documents.

Постановка проблеми. Передумовою організації ефективної протидії вчиненню злочинів у сфері кредитування є науково-теоретичне обґрунтування системи таких злочинів та розгляд особливостей їх вчинення різними суб'єктами.

На нашу думку, актуальне питання – це визначення особливостей вчинення таких злочинів позичальниками. Актуальність такого дослідження зумовлена різноманітністю та винахідливістю, яку проявляють позичальники для незаконного отримання кредитних грошей у фінансових установах. Окрім цього статистика свідчить, що незважаючи на заходи, які вживаються як зі сторони держави, так і фінансовими установами, такі злочини не є рідкістю.

Мета статті полягає в окресленні системи та особливостей злочинів, які вчиняються у сфері кредитування позичальниками.

Для досягнення цієї мети ми проведемо класифікацію таких злочинів та розглянемо їх істотні ознаки тощо, що і є завданням дослідження.

Стан наукового дослідження. Наукове дослідження окремих питань відповідальності позичальників за незаконне отримання кредитів здійснено у працях вітчизняних та зарубіжних вчених, а саме: В. Р. Мойсика, О. О. Константінової, В. Д. Пошиванюк, А. А. Штатського та ін. Дослідники описували при аналізі об'єктивної сторони шахрайства з фінансовими ресурсами способи вчинення таких злочинів у сфері кредитування шляхом подання підроблених документів тощо. Але, незважаючи на ту увагу, яку приділяли цій проблемі дослідники, на наш погляд, питання класифікації та особливостей вчинення таких злочинів позичальниками слід відносити до числа таких, які досліджені в повному обсязі, а відтак потребують комплексного аналізу.

Виклад основного матеріалу. Для визначення видів злочинів, які вчиняються у сфері кредитування позичальниками та їх істотних ознак, які повинні враховуватись при організації протидії таким злочинам, нами проаналі-

зовано і узагальнено матеріали справ, які розслідувались та розглядались судами України стосовно цієї категорії злочинів.

Проведений аналіз дав підстави для висновку, що істотним критерієм класифікації таких злочинів, що має наукове та практичне значення, мала б бути їх класифікація за кількістю суб'єктів які брали участь у вчиненні злочину. Зокрема, важливо чи злочин вчинено одноособово чи у групі осіб.

Очевидно, що найбільш простими є злочини де винний діяв одноособово. Найчастіше, це випадки коли особа сама на кольоровому принтері чи в інший спосіб підготувала фіктивну довідку про доходи та подала її до банківської установи для отримання кредитних грошей [1; 2].

Друга за поширеністю ситуація – внесення службовою особою до офіційних документів завідомо неправдивих відомостей, або складання і видача завідомо неправдивих документів з наступним їх поданням для отримання кредитних коштів [3; 4].

Проте зустрічаються у практиці і більш цікаві випадки. Наприклад, особа знаходячись у квартирі, шляхом вільного доступу, таємно викрала паспорт громадянина України на прізвище іншої особи. Після чого, в цей же день, незаконно вклеїла свою фотокартку у викрадений паспорт громадянина України. В подальшому, маючи умисел на використання завідомо підробленого документа, перебуваючи у відділенні банку надала для оформлення кредитного договору завідомо підроблений документ, а саме паспорт громадянина України на прізвище іншої особи, в якому була вклеєна її фотокартка [6].

Тобто найбільш типовим видом одноособового вчинення позичальником злочину у сфері кредитування (протиправного заволодіння кредитними коштами) є підробка і (або) використання підробленого документа. Найчастіше це довідка про доходи, яку позичальники виготовляють власноруч або таку фіктивну довідку відповідна особа виписує собі як службова особа підприємства, установи чи організації.

Зустрічають у судовій практиці і випадки використання підроблених особистих документів, насамперед, паспорта громадянина України.

З цього можна зробити проміжний висновок, що якщо особа використовує лише підроблену довідку про доходи, її умисел може і не бути спрямований на протиправне заволодіння коштами (не містити ознак злочину проти власності – шахрайства), натомість використання підроблених особистих документів однозначно свідчить про намір винного не повертати кредитних коштів і повинно отримувати кримінально-правову оцінку, як шахрайство.

Більш суспільно небезпечними є злочини, які вчинені у групі осіб. Як засвідчив проведений аналіз матеріалів практики у справах цієї категорії, доцільним є виділення декількох типових видів таких груп.

Перший вид – це випадки вчинення злочину у сфері кредитування групою осіб, яку можна визначити як групу у складі «позичальник та працівник банку». Такі стосунки є чи не найбільш суспільно-небезпечні, коли, наприклад, позичальник подає фіктивну довідку про доходи, а працівник банку знає, що вона сфальсифікована, але все ж приймає рішення та видає кредитні кошти такому позичальнику (або довірній особі) за певну винагороду («відкат»).

Такі спільні дії можуть продовжуватися певний період, а потім працівник банку, як правило, зникає. І такі випадки є далеко непоодинокі.

Відомо, що банки не вважають за потрібне афішувати такі ситуації, оскільки перед їх клієнтами їх професійний імідж знижується. Та й на практиці, після порушення проваджень в таких випадках довести їх до розгляду в суді доволі важко.

Другий вид злочинів, які вчиняються у сфері кредитування у складі групи осіб можна визначити як вчинення таких групою «позичальник та службова особа підприємств, установ, організацій чи інші особи».

Такий вид злочинів можна в свою чергу розподілити на дві підгрупи, зокрема:

– коли позичальник працює на підприємстві, але надає банку документи із інформацією про завищені доходи. Так, наприклад, умисно, з метою незаконного отримання товариством кредиту в банку, позичальник надає підпорядкованому йому бухгалтеру зазначеного товариства усну вказівку скласти фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва, баланси зазначеного товариства, а також заявку на кредит до банку та внести в указані документи завідомо неправдиві відомості про фінансові показники діяльності товариства, зазначивши наявність прибутку і власного капіталу, розуміючи, що відсутність цих показників унеможливило отримання кредиту в банківських установах. Бухгалтер підприємства, підпорядковуючись позичальнику, не була обізнана про злочинні наміри останнього та не мала умислу на підроблення документів і незаконне отримання кредиту, виконала вказівку останнього, склала фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва, баланси зазначеного товариства і заявку на кредит до банку, зазначила в них вищевказані завідомо неправдиві відомості. Складені підроблені документи бухгалтер передала позичальнику [8];

– коли позичальник не працює на підприємстві, але надає банку документи із підробленою довідкою чи інші документи необхідні для оформлення кредиту. Зокрема, маючи намір на підроблення документу, а саме довідки про доходи, а також подальше її використання, що надає право на отримання кредиту в банку, особа, знайшовши в мережі Інтернет контакти невідомої їй особи, яка пообіцяла допомогти їй виготовити довідку про доходи, за винагороду в сумі 20% від отриманого кредиту. Зазначеній особі потенційний позичальник надав інформацію про себе, а саме: особисті та паспортні дані для внесення в довідку про доходи. Вказані дані в подальшому були відображені в довідці про доходи [7].

Як і при одноособовому вчиненні таких злочинів, у випадку вчинення їх групою осіб мають місце випадки використання не лише фіктивних довідок про доходи, але й фіктивних особистих документів. Найчастіше такі злочини вчиняються наступним чином. Особа передає «фальсифікатору», як правило викрадені, оригінал паспорту громадянина України виданого на ім'я іншої особи зі своїми фотографіями (інколи також оригінал картки фізичної особи платника податків на ім'я тієї ж особи). «Фальсифікатор» здійснює переклеювання фотографій на сторінках паспорту громадянина України, виготовлення фіктивної картки фізичної особи платника податків та виготовлення довідки про доходи на чуже ім'я. Ці документи винна особа подає в банк для отримання кредиту [5].

Крім того, слід зазначити, що останнім часом почастішали випадки торгівлі копіями сторінок паспортів громадян України, які потім використовують для оформлення кредитів. Така шахрайська можливість виникла у зв'язку із вимогами законодавства України про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму. Зокрема, 11.08.2011 р. Постановою Правління Національного банку України № 278 [9] було внесено зміни до п. 1.3 Інструкції про порядок організації та здійснення валютно-обмінних операцій на території України, затвердженої Постановою Правління Національного банку України від 12 грудня 2002 року N 502, за якими банк (фінансова установа) має право здійснювати операції, зазначені в абзацах другому – шостому пункту 1.2 цієї глави, на суму, що не перевищує 50000 гривень, за умови пред'явлення документа, що посвідчує особу.

Проте працівники обмінних пунктів при проведенні валютно-обмінних операцій, незалежно від суми, робили копії перших і других сторінок паспортів. При цьому, працівники банків завжди робили ще і ксерокопії карток про присвоєння ідентифікаційних кодів.

Звісно, таке законодавче обмеження сприяло виникненню у неправослухняних осіб бажання на самостійне вчинення шахрайських дій з використанням отриманих копій документів, що посвідчують особу або ж до продажу таких документів іншим зацікавленим особам. При цьому, потрібно зазначити, що мета купівлі копій паспортів та ідентифікаційних документів могла бути різною, зокрема, і для отримання кредиту в нашому випадку.

28 березня 2014 року Постановою Правління Національного банку України № 172 «Про врегулювання діяльності фінансових установ та проведення валютних операцій» [10] спрощено процедуру, положення про обов'язкове пред'явлення паспортів при купівлі валюти відмінене. Хоча копії таких документів, зроблені до цього часу, з фінансових установ не були вилучені та знищені.

Третій вид злочинів, які вчиняються у сфері кредитування у групі осіб можна визначити як злочини вчинені групою у складі «позичальник та службові особи органів, що регулюють та контролюють банківську діяльність». Це найбільш небезпечний різновид злочинної групи осіб.

До службових осіб органів, що регулюють та контролюють банківську діяльність можна віднести: службових осіб Національного банку України та їх територіальних підрозділів, службових осіб Державної податкової служби України та їх територіальних підрозділів, службових осіб Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку та ін.

Прийняття рішення про видачу бланкових кредитів може здійснюватись за сприяння названих осіб, проте, таку їх участь в суді довести практично неможливо.

При кваліфікації злочинних заволодінь коштами, у сфері кредитування, які вчиняються позичальниками, необхідно насамперед з'ясувати наміри про повернення чи неповнення отриманих кредитних коштів. Не завжди неправомірне одержання кредитних коштів вчиняється з

умислом їх обернення на свою користь і подальшого неповернення. Так, наприклад, підсудний, будучи засновником підприємства з 2003 року та враховуючи дохідність бізнесу, вирішив придбати у кредит квартиру, вклавши кредитні гроші у інвестування будівництва будинку. Вказана квартира коштувала приблизно 300 тис. доларів США і ці кошти треба було взяти у кредит. За розрахунками підсудного в місяць треба було платити по кредиту біля 4 тис. доларів США. В банку пояснили, що для отримання кредиту необхідно щоб сума заробітної плати складала не менше ніж 44 тис. грн.

Підсудному необхідно було отримати цей кредит та вступити із грошима банку у будівництво, тому він сам виготовив довідку про свої доходи як директора вказаного підприємства, де вказав свою зарплату в розмірі 44 тис. грн., хоча таку зарплату не отримував. Після прийняття рішення банком про видачу йому кредиту, фактично грошей в банку він не отримував, а їх було перераховано одразу ж у цьому ж банку на оплату вартості будівництва квартири. На час оформлення кредиту бізнес

активно розвивався. На протязі року підсудний своєчасно вносив кошти на погашення кредиту та сплатив близько 40 тис. доларів США, але потім через фінансову кризу та особисті проблеми не зміг оплачувати кредит, а відтак був викритий у неправомірному його отриманні [4].

Висновок. Аналіз матеріалів правозастосовної практики засвідчує, що при організації протидії злочинним посяганням у сфері кредитування з боку позичальників слід враховувати, що такі злочини, як правило, вчиняються:

1. Одноособово – шляхом підроблення необхідних документів для отримання кредиту. Найчастіше лише довідка про доходи, рідше – особисті документи, які засвідчують особу (паспорт громадянина України тощо)

2. Вчинення таких злочинів у групі осіб найчастіше зустрічається у таких варіантах складу групи:

- а) позичальник та працівник банку;
- б) позичальник та службова особа підприємств, установ, організацій чи інші особи;
- в) позичальник та службові особи органів, що регулюють та контролюють банківську діяльність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Справа № 1-31/2012 Вирок від 02.07.2012 р. Першотравневий районний суд м. Чернівців // Єдиний державний реєстр судових рішень України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25105521>.
2. Справа № 166/159/13-к Вирок 07.03.2013 р. Ратнівський районний суд Волинської області // Єдиний державний реєстр судових рішень України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29791372>.
3. Справа № 1-422/11 Вирок від 07.12.2012 р. Ленінський районний суд м. Кіровограда // Єдиний державний реєстр судових рішень України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29200450>.
4. Справа № 1-1589/11 Вирок від 03.02.2012 р. Шевченківський районний суд м. Києва // Єдиний державний реєстр судових рішень України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/21266923>.
5. Справа № 522/2236/14-к Вирок від 28.03.2014 р. Приморський районний суд м. Одеси // Єдиний державний реєстр судових рішень України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37905287>.
6. Справа № 466/2035/14-к Вирок від 03.04.2014 р. Шевченківський районний суд м. Львова // Єдиний державний реєстр судових рішень України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38008218>.
7. Справа № 758/8319/13-к Вирок від 18.07.2013 р. Подільський районний суд міста Києва. // Єдиний державний реєстр судових рішень України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/32485149>.
8. Справа № 1111/5089/12 Вирок від 02.09.2013 р. Ленінський районний суд м. Кіровограда // Єдиний державний реєстр судових рішень України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33321035>.
9. Постанова Правління Національного банку України № 278 від 11.08.2011 р. Про затвердження Змін до Інструкції про порядок організації та здійснення валютно-обмінних операцій на території України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1050-11>.
10. Постанова Правління Національного банку України № 172 «Про врегулювання діяльності фінансових установ та проведення валютних операцій» 28 березня 2014 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0172500-14/paran30#n30>.